

δέ μέγας ἀνάγει τὴν πανθεῖαν τοῦ Λαυρίδ εἰς τὸν Επειρώνη καὶ ἀκριβέστερον εἰς μαθητὴν ἐκείνου, διὸ ὑπομένει Ἀλέξανδρον καὶ οὐ συγγραμμάτιον πιστεύει ὅτι κατέχει¹. Σημαντέον ὅτι καὶ τούτῳ τὰ συγγράμματα κατεδικιάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπογοφεύση ή διδασκαλία αὐτῶν ἐν ταῖς θεολογικαῖς καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς Σχολαῖς².

§ 9. Η μυστικὴ θεωρία.

1. Παρότι τὴν κρίσιος σχολαιστικὴν φιλοσοφίαν ἀνειρένη ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ μυστικὴ τάσις, ἡτις ἀποβλέπονται εἰς τὴν τελείαν ἔνιστιν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ θεοῦ δὲν περιτριζέτο μὲν μόνον ἐν τῷ μυστικῷ καὶ ἐποπτικῷ βίῳ ἢλλος ἔξετεντο καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν θεωρίαν ἐν ἀναφροδῷ πάντοτε πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον³. Κατὰ τὴν μυστικὴν θεορίαν ἔρχόμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν οὐχὶ μᾶλλον διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου ἢδιὰ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐποπτείας. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῶν μυστικῶν τίθεται ἡ καθαρὰ νόησις ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τοῦ ἄγνοιο καὶ ἐποπτικοῦ βίου, τὰ συγγράμματα αὐτῶν περιπτέονται μάλιστα ὑπὸ ἡθικῆς αὔρας καὶ ἀναβλύζουσι τὸ μῆδον οὐ μόνον τῆς ἐπιστημονικῆς διανοήσεως ἀλλὰ καὶ τῆς χριστιανικῆς εὑσεβείας. Οἱ μυστικοὶ τοῦ διοδεκάτου αἰώνος δρμῶνται κατ' ἔριχτην ἐκ τῆς Γραφῆς, ἐκ τοῦ Λόγου τοῦν καὶ τοῦ Βοηθίου⁴, οἵτινες τελευταῖοι ὑπέστησαν τὴν ἐπέδρασιν τῆς φιλοσοφίας τῶν νέων πλατωνιῶν⁵. Ἰδούτης τῆς ἐπιστημονικῆς

¹ Ο *Hauréau* ὑπέλαβεν ὅτι τὸ περὶ οὗ δὲ λόγος συγγραμμάτων εἶναι ἡ μικρὰ πραγματεία *De unitate et uno* (παρὰ Migne P. L. 63, 1075 εξ.), ἡς συγγραφέα εἰκάζει τὸν Δομίνικον Gundisalvi. Ο δὲ *Théry* (David de Dinant, *Étude sur son panthéisme matérialiste*, 1925) δεικνύει ἐκ τῶν παραπορπῶν τοῦ Ἀλβέρτου ὅτι ἐπὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαυρίδ ἐπέδρασεν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους.

² Τὴν βιβλιογραφίαν τῶν εἰρημένων δικαδῶν τῆς πανθεῖας ἴδε παρὸ *Überweg - Geyer*, σ. 706 καὶ 707.

³ Ρητέον ὅτι οἱ ἄκροι μυστικοὶ δὲν ἔνέκρινον τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ γενεφρόνουν τῆς φιλοσοφίας.

⁴ Οὐ μικρὸν βεβαίως συνεβάλετο ἡ σπουδὴ καὶ ἀλλων συγγραφέων οἷον Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, τοῦ Κασσιανοῦ, τοῦ Ψ.-Διογνυσίου τοῦ Ἀρεοπάγίτου.

⁵ Η μυστικὴ θεωρία τοῦ μέσου αἰῶνος διαφέρει τῆς φυσικῆς ἡ φιλοσοφικῆς (οἷον τῆς πλωτινείου) μυστικῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶγαι (κατὰ καγδά) πανθεῖκή καὶ ὅτι τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀποφαίνει ὡς ὑπερφυῆ καὶ μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος ἔφρικτην.

^{μυστικῆς θεωρίας¹ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα θεωρεῖται ὁ Βερνάρδος².}

2. Βερνάρδος ὁ ἐκ Clairvau^c. Ἐγεννήθη τῷ 1091 ἐν Φονταίνη τῆς Βουργουνδίας. Ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς ἐν ἀρετῇ ἀνατραπεῖς ἔδειξε πρωτόμιος κλίσιν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον· τὸ εἰκοστὸν πρῶτον τῆς ηλικίας ἔτος ἄγων ἐγένετο μοναχὸς τοῦ Cîteaux καὶ μετὰ τρία τῆς διανοητικῆς ἔργωσίας καὶ τοῦ ἀσκητικοῦ βίου ἐτελεύτησε τῷ 1153. Ἐκ τῶν πολυάριθμῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων^a μυστικὸν χαρακτῆρα ἔχουσι τὰ ἔξι· *De gradibus humilitatis et superbiae* (περὶ τὸ 1121), *De diligendo deo* (περὶ τὸ 1126), *De gratia, et libero arbitrio* (περὶ τὸ 1127), *Sermones in Cantica Canticorum*, *De consideratione libri V* (1149—1152)^b. Τὸ πάντων ἀξιολογώτατον εἰς τὴν φυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι δὲ θεὸς ὁ ἐν τῷ σταυρῷ οἰκεῖται· Ἰησοῦ ἀποκαλυφθεὶς· ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ Λ καὶ τὸ Ω τῆς ζωῆς καὶ τῆς σπουδῆς^c. Ἐντεῦθεν δὲ ἔγεται δὲ Βερνάρδος εἰς μυστικὸς καὶ

¹ Περὶ τῆς μυστικῆς θεωρίας τοῦ μέσου αἰώνος ἔνθε W. Preyer, Gesch.
d.-deutsch. Mystik im Mittelalter, 1874. — A. Jundt, Histoire du pan-
théisme populaire au moyen âge κτλ. 1875. — J. Görres, Die christliche
Mystik, 1836—1842. — A. Auger, Etude sur les mystiques des Pays-Bas
au moyen âge εξ. 1892.—E. Lehmann, Mystik in Heidentum und Chri-
stentum, 1908.—Fr. von Hügel, The mystical element of religion, 2 τόμ.
1908.—Labande—Jeanroy, Les mystiques italiens, 1918.—P. Pourrat, La
spiritualité chrétienne, τόμ. 2, 1918—1924. — J. Bernhardt, Die philoso-
phische mystik der Mittelalters von ihren antiken Ursprüngen bis zur
Renaissance, 1922.—W. Müller, Das Problem der Seelenschönheit in
Mittelalter, 1923.—G. Mehlis, Die Mystik in der Fülle ihrer Erschei-
nungsformen in allen Zeiten und Kulturen.—R. Otto, West-Östliche
Mystik, 1926.

¹⁰ Ιστορικὴν ἀξίαν ἔχουσιν αἱ ἐπιστολαὶ (Epistolae) τοῦ Βερνάρδου πρὸς τὸν πάπα Ἰννοκέντιον τὸν τρίτον.

⁴ Ἀριστη ἔκδοσις τῶν ἀπάντων αὐτοῦ είναι ἡ τοῦ *Mabillon*, τῷ 1667, β'.
ἔκδ. τῷ 1690, γ'. ἔκδ. τῷ 1719, τῇ ἐπιμελείᾳ R. Massuet καὶ I'r. Texier.
Προὸ δ Migne P. L. 182—185.

⁵ Serm. in cant. 43, 4° P. L. 183, 995 B «haec mea sublimior inter-
ripi philosophia, scire Jesum et hunc erutificum».

θρησκευτικής τάσεις γοργίς ὅμως νὰ καταφέρουνται τῆς ἐπιστήμης αὐτοφύενται διαφορήδημιν ὅτι δὲν οικονεῖ νὰ βασιστήσῃ τὴν γνῶσιν καὶ δεξιότηταν μεγάλην ὀφέλειαν, ἵνα ἥντικης καὶ δυτικῆς ἡ βασιλεία ἐκ τῆς ἐπιστήμης¹ πλὴν ὅμως τιμῇ τὴν ἐπιστήμην οὐχὶ καὶ² βασιλεὺν ἀλλ' ὁς δργανον ἥθικης ἀνυφόσεως³. «Οὐας τῆς μαστικῆς ἀνυφόσεως τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ταπεινοψυχία⁴», ἡς διακρίνονται βαθμοὶ δώδεκα, καὶ ἡ ἔξ αὐτῆς ἐκπηρυζόμενη ἀράπη πρὸς τὸν θεό⁵. Βούτη τῇ βάσει τούτων δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ βαθητὰ τῆς ἀληθείας. Εἰς δὲ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀνέγουν δύο βαθμοί, ἐξ ὧν κατοτέρᾳ μὲν εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀληθείας γνωμένη διὰ τῆς γνήσεως (consideratio), ἀνιστέρᾳ δὲ ἡ ἀμεσος ἐποπτεία τῆς ἀληθείας (contemplatio)⁶. Κορύφωσις τῆς ἐποπτείας εἶναι ἡ ἐχασματεύση (excessus raptus)⁷, τοιτέστιν ἡ ἀμεσος κοινωνία φρεγῆς καὶ θεοῦ, ἡ εἴσοδος τοῦ καθηδροῦ πνεύματος εἰς τὴν θεότητα ἢ ἡ καταβίθησις τοῦ θεοῦ εἰς τὴν

¹ Αὐτ. 36, 2· P. L. 183, σύγ. D.

² «Ο Βεργάρδος δὲν εἶναι, ὃς ὁ Πέιρος Παπιάνης, λαταρρονητής τῆς ἐπιστήμης» ἔλαν δὲ δηιλῆ περὶ πενιλόγου φλαμαράς τῶν φιλοσόφων (ventosa loquacitas philosophicorum) καὶ σκόπτη πορφυρίους; φιλοσόφων, οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἢ τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης οὐχὶ καὶ⁸ βασιλεὺν ἀλλ' ὁς δργάνων ἥθικης ἀνυφόσεως. «Υπάρχουσι, λέγεται, οἱ θέλοντες τὴν γνῶσην χάριν τῆς γνώσεως· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐπονεδιστος περιεργία (turpis curiositas). Υπάρχουσι δέ ὅμως καὶ οἱ θέλοντες τὴν γνῶσην, οὐας ἥθικης ἀνυφόσεως· τοῦτο εἶναι ἀγάπη. Ωσαύτως τινὲς θέλουν τὴν γνῶστιν, οὐας ἀνυφοθῆσθαι· τοῦτο εἶναι φρόνησις». Αὐτ. 968 D. 1059 B.

³ De gradibus humil. 1, 2 «Humilitas est virtus, qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit».

⁴ Τῆς ἀγάπης διακρίνονται τέσσαρες βαθμοί. Κατὰ τὸν πρῶτον ἀγαπῶ μεν ἡμᾶς αὐτοὺς χάριν ἡμῶν αὐτῶν, ἥτις ἀγάπη εἶναι ἀπλῆς προοδοτούμοις τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης· κατὰ τὸν δεύτερον ἀγαπῶμεν τὸν θεὸν χάριν ἡμῶν αὐτῶν, ἥτις ἀγάπη εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν κορίστην τοῦ θεοῦ ἀγάπην· κατὰ τὸν τρίτον ἀγαπῶμεν τὸν θεὸν χάριν αὐτοῦ τούτου, ἥτις εἶναι ἀληθῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπη. Τέλος κατὰ τὸν τέταρτον ἀγαπῶμεν τὸν θεὸν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πάντα τὰ ἄλλα μόνον χάριν τοῦ θεοῦ· αὕτη δὴ εἶναι ἡ ἀνωτάτη καὶ τελειοτάτη τοῦ θεοῦ ἀγάπη, ἡς ὅλης ἐπιτυγχάνομεν ἐν τῷ μετὰ θάνατον βίῳ. Deo 8—10. 10, 27.

⁵ De consid. 2, 2. «Consideratio est intensa ad investigandum cogitatio, vel intentio animi investigantis verum».

⁶ «Εὐθ. ἀνωτ. «Contemplatio est verus certusque intuitus animi de quacumquere sive apprehensio rei non dubia».

⁷ Αὐτ. 4, 14.

Πινακίδης τοῦ θεοτερικοῦ βίου παιδιάθημας ἥγεν εὐλόγως τὸν μησικὸν φιλόσοφον εἰς ψυχολογικὴν ζητήσατο. Η ιοῦ ἀγθεόποιον οὐρανῷ εἶναι, λέγει, θύλος καὶ νορᾶ οὐσία δημιουργηθεῖσα κατ' εἰκόνα θεοῦ, ὡς ἐμμαίνονταν αἱ τοτὲς καριότταται αἰτῆς δινόμειε, οὗτοι διοῦ, καὶ οὐ νόμοις καὶ οὐ βούλημα. Εἶναι δὲ μοχὴ τῆς τοῦ οὐρανοῦ μητή καὶ οὐ νόμοις καὶ οὐ βούλημα. Εἶναι δὲ μοχὴ τῆς τοῦ οὐρανοῦ ζοῆς, τῆς οὐσιώσεως καὶ καγήσεως, καὶ μοχὴ παροῦσα μανταζοῦ τοῦ σόματος· ξένη δὲ διὰ μητῆρα οὐσία μερόπτετον γνώσιον τὴν ζοὴν καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι φύσει ἀθέατος⁴. Ἀκομβέστερον διαλαμβίζεται δὲ Βεργάρδος περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἔλευθερίας, οὐδὲ διαφένει εἰς τούτην, εἰς ἔλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἀμιαρτίας (a peccato), ἔλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἀδιλούτητος (a miseria) καὶ ἔλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἀνάγκης (a necessitate)⁵. Τὴν ἀπὸ τῆς ἀμιαρτίας ἔλευθερίαν ἀπόλεσμαν οἱ ἀνθρωποι ἔνεκτι τοῦ προπτερογικοῦ ἀμιαρτήματος, μετ' ἔχείνης δὲ συναπόλεσμαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς

¹ Serm. in cant. 31, 6. P. L. 183, 943 C. «Excessum, purae mentis in Deum sive dei pium descentum in animam nostris quibus possumus exprimimus spiritualibus spiritualia comparantes».

⁹ "Evđ. dvoř. 85, 13. De dilig. Dco «Te enim quodammodo perdere... et omnino non sensire te ipsum et a te ipso exinaniri et pene annullari caelstis est conversationis».

⁸ De dilig Deo 10, 28. 11, 32. 15, 39. «Quasi enim miro quodam modo oblitus sui et a se penitus velut deficiens totus perget in Deum et deinceps adhaerens ei unus cum eo spiritus erit».

⁴ Sermon, de div. 45, t. 84, 1.

⁵ De errat. et lib. arbit. 3, 6 xat 7. 4, 11.

ἀθλιότητος ἐλευθερίαν. Ήκ τοῦ ἐννοιῶν δὲ οὐ μόνο τῆς ἀνύγκαιης ἐλευθερία διαμένει ὁ ἀρευτικὸς ὅρος τῆς ἡθικῆς ποιέσεως¹ εἰναι δὲ οὐ τοιιάτη ἐλευθερία ἀπαλλαγὴ οὐ μόνον μόνον ἀπὸ ἔξωτερου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἴσωτερου ἔξαναγκασμοῦ. Η θυσίας λοιπὸν μηδὲν οὐδεμιᾶς βίᾳς καὶ ἀνύγκαιης ἔσωτεροικῆς ή ἔξωτεροικῆς ἄγεται εἰς πρᾶξιν ἀλλ’ εἶναι ἐλευθέραι, εἰ καὶ διφεύλει νὰ δημηγήται μπὸ τῆς ψυχῆς². Ήκ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως προέρχεται πάντα δίκαιον καὶ ἀδίκον, πᾶσαι ἀμοιβὴ καὶ τιμορία³. Κατ’ ἐκείνην διακρίνεται δὲ μηδιμοτος ἀπὸ τοῦ ζήου, μπέρο μπόκειται εἰς τὴν ἀνάγκηντην δριτῶν. Άπλος εἶταν η ἐλευθερία φαίνεται εἰς τὸν μυστικὸν φιλόσοφον μηδὲν καρδιανοῦ εἴη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, φις διόριμα θεῖον⁴.

‘Ο Βεργιάρδος, εἰς ονομασίαν αὐτοῦ τὴν τιμητικὴν προστομυμάν τοῦ «Doctor mellisitus» διέχωσε τὸ κίριον σχέδιον τῆς μυστικῆς θεοφύιας, μπέρο οἱ μεταγενέστεροι ἀγέλαιοιν εὐρύτερον⁵. Ανεξιογόνησε τὴν περὶ ἐποπτείας θεοφύιαν τοῦ Ληγοποτένου καὶ καθοδήγησεν εἰς τὴν λεωφόρον τῆς μυστικῆς ἀντιφόρως, ην οὗδη Ποιάνης δὲ Σκῶτος ἀπήτησεν⁶.

3. Ήκ τῶν στενῶν φίλων τοῦ Βεργιάρδου ἦτο Γουλιέλμος ὁ ἐκ τοῦ τοῦ ἀγίου Θεοδωρίχου (1119—1148), συγγραφεὺς πολλῶν μυστικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν ἔργων⁷ καὶ διογματικῶν πραγματειῶν⁸. Παραπλησίως δὲ αὐτῷ διεξήγαγεν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Αβελάρδου ἐν βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ Disputatio adversus Abaelardum, εἰς δὲ ἐπιστονιώτερην ἐπιστολὴν ἐπικαλουμένη τὴν προσοχὴν τοῦ Βεργιάρδου εἰς τὸ ὅραμα ἔκείνου. Τὰς ψυχολογικὰς αὐτοῦ θεοφύιας ἐκθέτει δὲ Γουλιέλμος ἐν δύο

¹ Αὐτ. 3, 7. 2, 3. Η καθοδήγησις τοῦ νοῦ δὲν σημαίνει ἔξαναγκασμὸν τῆς βουλήσεως. Αὐτ. 2, 4. «Est vero ratio data voluntati ut instruat illam, non destruat. Destrueret autem, si necessitatem ei ullam imponeat».

² Αὐτ. 1, 2. 8, 24.

³ Serim. in cant. 81, 6. De grat. et lib. arb. 2, 4.

⁴ Ο Harnack (Lehrb. d. Dogmeng. 3⁴, 342) χαρακτηρίζει τὸν Βεργιάρδον ὡς θρησκευτικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ 12^{ου} αἰώνος καὶ ὡς καθηγερόνα τῶν συγχρόνων του.

⁵ Τὴν περὶ Βεργιάρδου βιβλιογραφίαν μέχρι τοῦ 1890 παρέχει δὲ L. J. Jauschek, Bibliographia Bernardina, 1891. Τὰ δὲ νεότερα βιβλία ὡραῖα παρὰ Überweg—Geyer σ. 707 καὶ 708.

⁶ *Meditative orationes, de contemplando deo, de natura et dignitate divini amoris.*

⁷ *Speculum fidei, Aenigmata fidei.*

βιβλίοις περὶ τῆς φύσεως σώματος καὶ ψυχῆς (*Libri duo de natura corporis et animæ*). ἐνθα συναρμόζει πλατωνικὰ καὶ αὐγουστίνεια διδάγματα¹. Ποιεῖται λόγον περὶ τῆς θείας εἰκόνος τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἔπτυ βιθμῶν τῆς ἀνθροῦ αὐτῆς εἰς τὸν θεὸν² στοιχῶν τῇ περιγραφῇ τοῦ Αὐγουστίνου³.

4. Παρεμφεῖς ψυχολογικὰς δοξασίας ἔχει καὶ Ἱσαὰκ ὁ ἐκ *Stella*, "Ἄγγλος τὴν καταγωγὴν, γενόμενος ἀββᾶς τοῦ *Stella* (ἐν τῇ ἐπισκοπῇ περιοχῇ Πικτούνη) καὶ συγγράφας πλὴν ἄλλων⁴ ἐπιστολὴν πρὸς τινα οἰκεῖον περὶ ψυχῆς (*Eripistola ad quendam familiarem suum de anima*), ἐν ᾧ διαγράφει ψυχολογίαν σύμφωνον ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Ηλάτινος καὶ τοῦ Αὐγουστίνου⁵. Ἡ ψυχή, λέγει, εἶναι γνωστιμωτέρα τοῦ σώματος ὡς φέρουσα τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ πατέχει μέσην θέσιν ἰεταῖνον θεοῦ καὶ σώματος, πρὸς ἣν ἀμφότεροι ἔχει τινὰ διμούρητα⁶. Ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων δὲ αὐτῆς φαίνεται διακριγομένη εἰς τοίνια μέρη, ἥτοι εἰς τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμοειδές, ἅτινα δύος συναποτελοῦσιν ἐνότητα. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ λογιστικοῦ προέρχονται αἱ αἰσθήσεις ἐκ δὲ τῶν ἄλλων δύο μερῶν τὰ πάθη καὶ δὴ ἐκ μὲν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἡ χρονὶ καὶ ἡ ἐλπὶς ἐκ δὲ τοῦ θυμοειδοῦς ἡ λύπη καὶ ὁ φόβος⁷. Παρὰ τὴν αἴσθησιν διακρίνεται ἡ φαντασία καὶ ὁ λόγος, ὁ νοῦς καὶ ἡ νόησις, ἀλλινές πέντε γνωστικαὶ δινάμεις ὑπομηνύσκουσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βοηθοῦ. Ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν σωματικῶν, ἡ δὲ φαντασία διατηρεῖ καὶ ἀναπλίττει τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν, ὁ δὲ λόγος (*ratio*) λαμβάνει τὰς ἀσωμάτους φύσεις, ἥτοι τὰ εῖδη τῶν σωματικῶν ὄντων, ἀφαιρῶν αὐτὰ ἀπὸ τῶν σωμάτων⁸. ὁ νοῦς (*intellectus*) πάλιν ἀναρέρεται εἰς τὸ ἀσώματον, εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἔνον τοῦ σώματος καὶ τοῦ τόπου καὶ προστὸν μόνον εἰς τὸν χρόνον, τέλος δὲ ἡ νόησις (*intelligentia*) ἐποπτεύει κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτὸν τὸ ἀκρότατον καὶ ὅλως ἀσώματον ὅν, τὸν Θεόν⁹. Ἡ

¹ "Ἀκαντα τὰ ἔργα τοῦ Γουλιέλμου ἐξέδωκεν ὁ *Ber. Tissier* ἐν τόμ. 4, τῷ 1662. Παρὰ *Migne*, P. L. 180, 205 εξ. 182, 531 εξ. 184, 365 εξ.

² P. L. 180, 717 B C. 723 εξ.

³ *De quant. anim. 33*, P. L. 32, 1074.

⁴ *Olov Sermones, De officio missae*.

⁵ Ἐξέδωκεν ὁ *B. Tissier* τῷ 1664. Παρὰ *Migne* P. L. 194, 1689 καὶ εξ.

⁶ P. L. 194, 1875 C. 1886 Λ.

⁷ P. L. 1877 καὶ εξ.

⁸ Αὐτ. 1880 C. εξ. 1884 ΑΒ.

⁹ Αὐτ. 1885 B.

νόησις ἀνέρχεται εἰς τὴν πηγὴν τοῦ θείου φωτὸς διὰ τῆς περιλάμπεως τῆς θεότητος, οἵτις κατὰ τὸ παραδειγματικὸν τοῦ Σκάτου χρηματοῦζεται ὡς κατέβασις τῶν θεοφανειῶν¹. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπιχειρεῖ ὁ Ἰσαὰκ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐμπειρικὴν μοχὴν πρὸς τὴν μυστικὴν θεωρίαν τοῦ θείου φωτισμοῦ.

Οὐχὶ διαφόρους ἐννοεῖς απαντῶμεν ἐν τῷ συγγράμματι *De spiritu et anima*², ὅπερ μὴ ἄλλον εἰς ἄλλον συγγραφέα προσκομόμενον³ φαίνεται⁴ ὅτι ἀνήκει εἰς *Alcher* τὸν ἐκ Clairvaux· ἐπὶ τῇ θίάσῃ πολλῶν πηγῶν πεποιημένον ἔχοντος μὲν τῆς σύνοψις τῶν παλαιοτέρων ψυχολογικῶν θεωριῶν, διὸ ἐπιμάτιο καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἶσα καὶ συχνάκις μνημονεύεται.

Τὴν μυστικὴν θεωρίαν ἐπιμελῶς ἀθεράπευταν καὶ προΐγαγον διό ἀνδρες τῆς Σχολῆς τοῦ ἀγίου Βίκτορος⁵, ὁ Οὕγον καὶ ὁ Ριχάρδος.

4. Οὕγων. Ὁ Hugo ἐξ εὐγενῶν ἔλεον τὸ γένος ἐγγενήθη τῷ 1096 ἐν Hartingham τῆς Σαξονίας· τὸς σπουδᾶς συνεπλήρωσεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἀγίου Βίκτορος, ἦντι βατέρου (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1125) ἔδρασε γενόμενος διδάσκαλος καὶ κατόπιν (ἀπὸ τοῦ 1133) διεπιθυμητὴς τῆς Σχολῆς μέχρι τοῦ θανάτου (τῷ 1141). Φίλος δὲν τῆς ἐπιστήμης καὶ θεολόγος ἐμβριθῆς συνεδίναζε μαθηματικὸς τὴν σχολαστικὴν πρὸς τὴν μυστικὴν τάσιν, καθὼν μαρτυροῦσι τὸ πολυάριθμα αὐτοῦ συγγράμματα διακρινόμενα εἰς φιλοσοφικὰ⁶ καὶ θεολογικὰ⁷ καὶ μυ-

¹ Λότ. 1888 A. B.

² Παρὰ Migne 40, 779 ἔξ.

³ "Επιθεὶ C. Thury, L'authenticité du *De spiritu et anima*, ἐν Revue des sciences philos. et theologiques. II, 373 ἔξ.

⁴ *Bliemetrieder*, Isaak von Stella, (ἐν Jahrb. f. Philos. und spec. Theol. 18, 1 ἔξ).

⁵ Ἡ Σχολὴ αὗτη ἡ πλησίον τῶν Παρισίων ἀνάγεται εἰς *Pontifex* τὸν ἐκ Champeaux, ὅστις τῷ 1108 ἀπεκόλυψεν ἐκεῖσε καὶ ἐδίδαξεν.

⁶ Εἰς τὴν ψυχολογίαν ἴδιᾳ ἀναφέρεται τὸ *De unione corporis et animae*. Ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων βιβλίων τοῦ περὶ ψυχῆς ἔργου (*De anima*) μόνον τὸ τέταρτον ἀνήκει εἰς τὸν Οὕγονα (Werner, Der Entwicklungsgang der mittel. Psychologie).

⁷ Τὴν συστηματικὴν θεολογίαν προΐγαγεν ὁ Οὕγον διὰ τοῦ συγγράμματος *Ce sacramentis legis naturalis et scriptarum καὶ μάλιστα διὰ τοῦ μὲν sacramentis christianaes fidei*. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐδημιούργησεν ἐκπλευτὴς θεολογίας σύστημα, ὅπερ ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν μεταγενεστέρους παραπλησίους τῆς θεολογίας τοῦ Ἀβαιλάρδου. Ρητέον δ' ὅτι ή ἄλλοτε εἰς τὸν Οὕγονα προσνεμούμενη *Summa sententiarum* ἥδη διμολογεῖται ὡς ἄλλοτε εἰς τὸν Οὕγονα προσ-

στικά¹ καὶ ἐρμηνευτικά². Ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν χρησιμεύει τὸ σπουδαιότατον σύγγραμμα, ὅπερ ἐπιγράφεται *Eruditionis didascalicæ libri VII* ἢ δοθότερον *Didascalion* (*Didascalicon*) καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Βοηθίου, τοῦ Καστιοδώρου καὶ τοῦ Ποιδώρου. Ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ τὰς ἐπιστήμας εἰς θεολογίαν (θεολογίαν, μαθηματικήν, φυσικήν)³ καὶ εἰς πρᾶξιν (ἢ θικήν, οἰκονομικήν, πολιτικήν)⁴, εἰς μηχανικήν (ἀνελευθέρως τέχνας)⁵ καὶ εἰς λογικήν (γραμματικήν, διαλεκτικήν, δημοσιοκήν, σοφιστικήν)⁶. Ἐξαρχεῖ τὴν ἀξίαν τῆς λογικῆς⁷ καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς ὡς ὅδου ἀπαραίτητοφ εἰς τὴν θεολογίαν πάσης ἐπιστήμης⁸. δεικνύει

ὅμιλος αἱρέσθαι ἀμφισβητεῖται ἡ καταγογή. Ὡς πιθανός συγγραφεὺς φέρεται ὁ Όδος Γαβέα, ὁ προστάτης τοῦ Πέτρου Λορβαρδοῦ.

Μυστικὰ ἔργα εἶναι τὸ ὑπόμνημα εἰς τὴν οὐδανίαν ἱεραρχίαν τοῦ φαλιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (κατὰ τὴν μετάφρασιν Ἰωάννου τοῦ Σκάτου) καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα *de area Noë mystica, de area Noë morali, de vanitate mundi, de arrha anime, de laude charitatis, de modo orandi, de amore sponsi ad sponsam, de meditando, de contemplatione et eius speciebus.*

² Ἐκ τῶν ἐρμηνευτικῶν μνημονεύτεα μόνη ἡ πραγματεία *De scripturis et scriptoribus*. Σημειωθήτω δ' ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὸν Οἰνόθραν προσνέμεται καὶ ἔργον χρονογραφικὸν καὶ ἔτερον γεωμετρικόν. Ἡ πρώτη ἐκδοσίς ἀπάντου τῶν συγγραμμάτων ἐγένετο τῷ 1518, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν ἄλλαι πολλαί. Παρὰ Migne P. L. 175—177. Πήλ. Ueberweg-Geyer, 254.

³ Ἐνῷ ἡ γεωμετρία ἔξετάζει τὴν ἔκτασιν τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἀστρονομία τὰ φαινόμενα τῆς κινήσεως, ἡ φυσικὴ εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ ἐκοπτεύει τὰς ἐπωτερικὰς ιδιότητας. *De sacra chr. sive Prol.* 5, P. L. 176, 185 B. C. *Didasc. 2, 7.* P. L. 176, 755 B. C.

⁴ Λότ. 2, 20. P. L. 176, 759 C.

⁵ Ἡ μηχανικὴ ἐπιδιώκει ἐπτὰ διαφόρους δικοπούς, οἵτινες ὡς *artes illiberales* ἀντιτίθενται πρὸς τὰς *artes liberales*. Ἐνθ. ἀνιστ. 2, 21—28. P. L. 176, 760—763.

⁶ Λότ. 2, 31. P. L. 176, 764 A. Ἡ τοιαύτη διαίρεσις τῶν ἐπιστημῶν, ἀποτελοῦσα συμπλήρωσιν τῆς ἀριστοτελεικῆς, ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰώνα.

⁷ Ἡ λογικὴ πραγματεύεται οὐχὶ περὶ πραγμάτων ἀλλὰ περὶ νοημάτων. Λότ. 2, 18. 758 D.

⁸ Ἡ λογικὴ καὶ ἡ μαθηματικὴ εἶναι τὸ ὅργανον πρὸς γνῶσιν τῆς ἐμπειρίας, διὸ πρέπει νὰ δίδασκωνται πρὸ τῆς ἔξετάσεως τῆς φύσεως. Λότ. 2, 749 C. 2, 18. 758 D. ἔξ.

δ^ο ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ Ἐλευθέραια μαθήσεις καὶ ἡ φυσική, ὑπηρετοῦσιν εἰς τὴν θεολογίαν καὶ προοδοποιῶσιν αὐτήν¹.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν καθόλου φαίνεται ὁ Βικτορῖνος συντασσόμενος τοῖς μετρίοις πραγματοχωτικοῖς καὶ ἀσχολεῖται ἵδιᾳ περὶ τὴν θεορίαν τῆς ἀφαιρέσεως. Αὗτη, ἀφετηθεὶς τὸν ἔχοντα τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν φαντασίαν, εἶγαι χωρισμὸς τοῦ περιεχομένου ἀπὸ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ συνθέσεως καὶ διὰ τοῦ νοῦ πρατήσομες τῆς οὐσίας ἔκείνου τοῦ περιεχομένου². Εἰπὲ τῆς ἀφαιρέσεως στηρίζεται ἡ τε μαθηματικὴ καὶ ἡ φυσικὴ³. Λακολούθως δὲ προσάγονται ἀποδεῖξεις τῆς ὑπάρχειος θεοῦ· αὗται στηρίζονται οὐχὶ ἐπὶ ἀφηρουμένον ἔγγονον ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Ἐκ τῶν τριῶν δηλαδὴ ἀποδεῖξειν ἡ μὲν πρώτη συνάγει ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνης φυχῆς τὸν ἀττικὸν διημιούργον· ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τῆς μεταβλητῆς φύσεως τῶν δυτικῶν αιγαλεοφύετων τὴν ὑπαρχεῖν θεοῦ· τέλος δὲ ἡ τρίτη ἐκ τῆς σκοτίου διατάξεως τοῦ κόσμου συνάγει τὴν ὑπαρχεῖν σοφοῦ αἰτίου αὐτοῦ. Ωμοίτης δεικνύεται ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ἀττικὸς καὶ ἀναλλοίωτος, πάνσυμπτος καὶ πανάγιαθος, εἰς καὶ τοιδικός⁴. Ὁ θεὸς ἔνεκα ἀπείρου ἀγαθότητος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, τόν τε ἀόρατον καὶ τὸν δρατόν. Ὁ μὲν ἀόρατος καὶ πνευματικὸς κόσμος ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὸν θεόν, οὖν κατ' εἰκόνα καὶ διοικητὸν ἐδημιούργηθη, δὲ ὁρατὸς στρέφεται πρὸς τὸν πνευματικὸν καὶ εἴρ-

¹ Ἀποχρόνων τὴν γνῶμην τοῦ Damiani, ὅτι αἱ θύραιοι ἐπιστῆμαι εἶναι περιτταί, παραπηρεῖ τοινιά disce, videbis postea nihil esse superfluum. Coaretata scientia jucunda non est. Λότ. 6, 3. 800 C.

² De un corp. et anim. P. I., 177, 288 B ἥκ 289 A.

³ Ἡ μαθηματικὴ χωρίζουσα ἀπὸ τῆς ὑλῆς τὴν ποσότητα θεορεῖ αὐτὴν καθ' ἔαυτήν. Ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ γραμμὴ καὶ ἡ ἐπιφάνεια καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ ἄλληλων ἀλλ' ὁ μαθηματικὸς θεορεῖ τὴν γραμμὴν καθ' ἔαυτήν, ἥτοι ἀγεν τῆς ἐπιφανείας καὶ τοῦ βάθους· τοῦτο ποιεῖ ἀποβλέποντα εἰς τὰ πράγματα οὐχὶ ὅποια εἶναι καθ' ἔαυτὰ ἀλλ' ὅποια δύνανται νῦν εἶναι ὃς πρὸς τὸν νοῦν. Didasc. 2, 4. 753 A. 2, 7. 755 B. 2, 18. 758 B. C. «Mathematicae autem proprium est actus confusos inconfuse per rationem attendere: verbi gratia, in actu rerum non inveniuntur linea sine superficie et soliditate ... ratio tamen attendit sine superficie».

⁴ Ἡ φυσικὴ τὰ μεμιγμένα πράγματα θεορεῖ ἀμείκτοις. Ἐνῷ τὰ σώματα εἶναι σύνθεσις τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὁ φυσικὸς θεορεῖ ἔκαπτον κατὰ ἔαυτό, τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὢδωρ, καὶ κρίνει ἐμὲ τῆς φύσεως ἐκάστου περὶ τοῦ συγκεκριμένου ὅλου καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Εὐθ. ἀγωτ. 2, 18. 758 C. D.

⁵ De sacram. I, 3.

σκει ἐν τούτῳ τὴν τελείωσιν. Τοῦ δρατοῦ κόσμου ἔδημιουργήθη πρῶτον ἡ ὕλη καὶ ὑστερὸν διετάχθη κατὰ μικρὸν διὰ τῆς θείας ἐνεργείας καὶ διεμορφώθη κατὰ παντοῖα εἶδη¹. Ὁλη ἡ δημιουργία, λέγει, ὑπάρχει χάριν τοῦ ἀνθρώπου, δστις εἶναι ἡ κορωνὶς τῶν δημιουργημάτων καὶ προωρίσθη εἰς ὑπηρεσίαν καὶ ἀπόλαυσιν τοῦ θεοῦ.

Ο ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σῶμα ἀπλῆ καὶ νοερὰ οὐσία καὶ δὲν σκοπεῖται μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀλλ᾽ ἔχει τινὰ συγγένειαν πρὸς τὰ αἰσθητά, διότι οὐ μόνον γινώσκει διὰ τοῦ νοῦ ἀλλὰ καὶ παρατηρεῖ τὰ σωματικὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς φαντασίας². Κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι μία³, ἔχει δὲ δύμας πολλὰς συνάμεις ἀναγομένας εἰς τρεῖς, τὴν θρεπτικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν νοητικὴν, ὃν ἡ κατωτέρα ὑπηρετεῖ εἰς τὴν εὐθύνην ἀνωτέραν⁴. Ἡ γνωστικὴ πάλιν δύναμις διακρίνεται εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν νόησιν, ὃν ἔκείνη μὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ αἰσθητὰ αὐτῆς δὲ εἰς τὰ νοητά· μεταξὺ τούτων εἶναι δὲ νοῦς ὃς ἔμμεσος δύναμις. Ωσαύτως δὲ καὶ ἡ ἐπιθυμία διακρίνεται εἰς σωματικὴν καὶ πνευματικὴν, ὃν μεταξὺ κεῖται ἡ βιούλησις ἔχουσα τὸν γνώρισμα τὴν ἐλευθερίαν⁵. Ως ἀπλῆ οὐσία ἡ ψυχὴ δὲν μεταδίδεται διὰ τῆς γεννήσεως ἀλλ᾽ ἐμποιεῖται εἰς τὸ σῶμα δι᾽ ἀμέσου δημιουργικῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας⁶. Ἐν τῇ ψυχῇ δὲ ὡς οὐσίᾳ λογικῇ (πνεύματι) ἔγχειται ἡ προσωπικότης, διπότε τὸ σῶμα εἶναι μόνον προσάρτημα τοῦ ἥδη ὑπάρχοντος προσώπου⁷. Ἐπειδὴ τὸ σῶμα τινδεόμενον τῇ ψυχῇ γίνεται τρόπον τινὰ ἐν μετ⁸ αὐτῆς, καθίσταται διποσδήποτε ἐν πρόσωπον μετὰ ταύτης ἡ προσωπικότης δύμας δὲν προσγίνεται τῇ ψυχῇ διὰ τῆς ἐγώσεως τοῦ σώματος ἀλλ᾽ ἀνήκει, ὡς εἴρηται, αὐτῇ ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι᾽ ἑαυτῆς. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ ψυχὴ χωρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ σώματος.

¹ Ἡ ὕλη είχεν ἐξ ἀρχῆς ποῖόν τι εἶδος, διότι οὐδὲν ὑπάρχει ἀνευ εἶδους, ἀλλὰ τοῦτο τὸ εἶδος ὀτάκτου καὶ ἀδιακρίτου ὕλης. Αὐτ. 1, 5, 1, 1.

² Αὐτ. 1, 2 καὶ 3.

³ Ὅτι ἡ ψυχὴ ὑπάρχει καὶ εἶναι ἄιδος καὶ πνευματικὴ οὐσία, μαρτυρεῖ καὶ κατὰ τὸν Οὐργωνα, ὃς ἥδη ἐδίδαξεν ὁ Αὐγουστῖνος, ἡ αὐτοσυνειδησία ἐκάστου (Didasc. 7, 17. De sacr. christ. fidei 1, 3, 7). Παραπλήσια περὶ τοῦ πράγματος τούτου εἶπον ὑστερὸν ὁ Ὄκκαριος, ὁ Πέτρος ὁ Λίλλυ, ὁ Καρπανέλλιας, ὁ Καρτέσιος.

⁴ Didasc. 1, 4.

⁵ De sacram. 1, 1, 19. De arca Nōe moral. 1, 4.

⁶ De sacram. 1, 7, 30.

⁷ De sacr. christ. fidei 2, 1, 11. «Anima quippe in quantum est spiritus rationalis ex se et per se habet esse personam».

τος παραμένει οὐα περ ἵτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ σώματος προσαρτήσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀνθρώπος ὡς τοιοῦτος δὲν παύεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος ὑπάρχων τὸ αὐτὸν καὶ πρότερον πρόσωπον¹.

Ἐν τῇ ψυχῇ διακρίνει δὲ Οὐγων ἀκολουθῶν τῷ Ληγούστενῳ καὶ τῷ Βοηθῷ τριπλοῦν ὄφθαλμόν. Ὁ πρῶτος, λέγεται, ἀνθρώπος ἔλαβε δημιουργηθεὶς τοεῖς ὄφθαλμοῖς, τοιτέστι τὸν ὄφθαλμὸν τῆς σαρκὸς (*oculus carnis*), ἵνα βλέπῃ τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον, τὸν τοῦ νοῦ (*oculus rationis*), ἵνα περιστηρῇ ἐαυτὸν καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ, τὸν τῆς ἐποπτείας (*oculus contemplationis*), ἵνα βλέπῃ τὸν Θεόν. Ἀλλά διπλεον μαρτὼν ἀπάλεσε τὰ πρὸς σαρῆ καὶ τελείαν γνῶσιν ὅργιτνα. Ἐνεκα τῆς μαρτίας δὲ μὲν τῆς ἐποπτείας ὄφθαλμὸς ἀπεσθέσθη ὥστε μηδὲν νὰ βλέπῃ, δὲ τοῦ νοῦ ἐθολόθη οὕτως ὥστε ἀμυδρῶς νὰ παριστηῇ, μόνος δὲ δὴ τῆς σαρκὸς ὄφθαλμὸς δὲν ἐλοβήθη ἀλλὰ διετήρηται τὴν ἀρχὴν ἐνάργειαν. Διὰ τὴν μαρτίαν ἀραι δὲ ἀνθρώπος τὸν μὲν θεῖν οὐδόλως δύναται νὰ ἴδῃ, τὰς δὲ ἴδεις μόνον ἐν μέρει καὶ ἀτελῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γινώσκῃ. Ταύτην δὴ τὴν Ἑλλειψιν ἐπάνυγκες νὰ θεραπεύσῃ ἡ πίστις, διὸ ἡς λαμβάνουσιν ὑπόστασιν ἐν ἡμῖν ὅσα δὲν εἶναι ἀμέσως παρόντα. Ἐπειδὴ λείπει ἐνταῦθα ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν κριτοῦσι παρουσία τῶν ὄντων, ἡ περὶ αὐτῶν βεβαιότης στηρίζεται ἐπὶ τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ συναισθήματος· ἡ πίστις ἔχει τὴν ωέαν ἐν τῷ συναισθήματι, εἶναι συναίσθημα². Καὶ ἀλλως δὲ φαίνεται ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως³. Ἐγ διαφορᾶ δηλαδὴ πρὸς τὴν γνῶσιν ἀλλα μὲν ἀντικείμενα εἶναι ἐκ τοῦ λόγου (ex ratione) ἀλλα δὲ κατὰ τὸν λόγον (*secundum rationem*) ἀλλα δὲ ὑπὲρ τὸν λόγον (*supra rationem*) καὶ τίνα τέλος παρὰ τὸν λόγον (*contra rationem*). Τὰ ἐκ τοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖα (*necessaria*), τὰ κατὰ τὸν λόγον πιθαγὰ (*probabilia*), τὰ ὑπὲρ τὸν λόγον ἀναμεντὰ (*mirabilia*), τέλος τὰ παρὰ τὸν λόγον ἀπίστευτα (*incredibilia*). Καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου καὶ τὰ παρὰ τὸν λόγον δὲν εἶναι δεκτικὰ πίστεως, διότι

¹ De sacram. 2, 1, II. 2, 17, 13. 2, 18, 16, 20, 21.

² De sacra christ. fidei 1, 10. 2. P. I., 176, 330 Λ «Fides ergo necessaria est, quae excedantur, quae non videntur, et subsistunt in nobis per fidem, quae nondum praesentia nobis sunt per speciem». Λότ. 35 D «Fides est certitudo quedam animi de rebus absentibus supra opinionem et infra scientiam constituta». Ὁ ὄρισμὸς οὗτος ἐγένετο περιάνθρωπος καὶ ἐπανελαμβάνετο ἐν τῷ 12ῳ καὶ τῷ 13ῳ αἰώνι.

³ Ἀνερευνῶν τὰ κατὰ τὴν γνῶσιν δὲ Οὐγων εὑρίσκει τέσσαρα εἴδη αὐτῆς, ἢτοι τὴν ἀργησιν, τὴν δοξασιαν, τὴν πλοτιν, τὴν ἐπιστήμην. De sacr. ch. fidei 1, 10, 2. P. I., 176, 370 C D.